

Petr Urban

RANÝ HUSSERL A FILOSOFIE JAZYKA

K Husserlově filosofii
a myšlení jazyka v období
1891–1914

Praha (Filosofia) 2013, 271 str.

I přes dlouhou tradici vážného zájmu o fenomenologii a Husserla zvláště vznikla dosud v českém prostředí kupodivu jen hrstka monografií, které by se tomuto tématu explicitně věnovaly. Kniha *Raný Husserl a filosofie jazyka* významně přispívá k zaplnění této publikační mezery. Petr Urban přitom zpracovává nejen obecně známé a běžně přístupné texty, ale zásadním způsobem zohledňuje také Husserlovy přednášky a rukopisy, z nichž některé byly zveřejněny teprve nedávno. Podařilo se mu tak zmapovat hlavní fáze Husserlových úvah o problematice výrazu a významu, jak je Husserl promýšlel v průběhu téměř pětadvaceti let (od *Filosofie aritmetiky* z roku 1891 až po rukopisy z let 1913–1914, v nichž se Husserl pokusil znovu přepracovat své šesté logické zkoumání).

Počáteční kapitoly knihy představují úvod do problémů, s nimiž se Husserl potýkal v nejranějších fázích svého myšlení. V první kapitole Urban představuje hlavní témata *Filosofie aritmetiky*, z nichž jsou pro další výklad důležitá především dvě. První je jistý druh „psychologismu“, jež

Husserl zastával, když při své analýze kardinálních čísel vycházel z přesvědčení, že tato čísla mají – velmi zjednodušeně řečeno – svůj původ v psychických aktech sčítání, z nichž jsou abstrahována (24).¹ Druhým důležitým motivem z *Filosofie aritmetiky* je rozlišení mezi vlastními (nápornými) a nevlastními (symbolickými) představami kardinálních čísel. Husserl je přesvědčen, že shrnutí různých prvků do pojmu konkrétní mnohosti (číslo) může být opravdu názorné pouze tehdy, když počet těchto prvků nepřesahuje jen velmi omezené množství, tzn. je ve skutečnosti možné jen pro několik málo čísel numerické řady (26). Naproti tomu většinu ostatních čísel si lze představit pouze nevlastním způsobem, tj. za pomoci symbolů, s nimiž v aritmetice neustále operujeme, a bez nichž by aritmetika nakonec ani nebyla možná. Právě psychologické prozkoumání těchto symbolických (a o symboly se opírajících) výkonů proto musí hrát důležitou roli při objasňování základů aritmetiky.

Husserl je tak postupně veden k otázkám po genezi a struktuře znakových systémů, o něž se nějakým způsobem opírají všechny vědy a jimiž je nakonec podmíněn veškerý intelektuální život člověka vůbec (34). Husserl si proto bude klást za úkol také logické ospravedlnění symbolična, tj. přesvědčivé vykazání funkce znaků a znakových systémů v procesech poznání a potažmo objasnění jejich role ve vědách jakožto logicky uzavřených deduktivních systémech. Problematika jazyka je pak nasnadě:

¹ Čísla v závorkách odkazují na paginaci recenzované knihy.

právě přirozený jazyk je tím nejobecnějším a nejzákladnějším systémem znaků, bez něhož se při pěstování vědy neobejdeme. Prozkoumání přirozeného jazyka jako základního nástroje lidského myšlení, poznávání a následného fixování vědeckých poznatků v odpovídajících výrocích proto musí být jedním z hlavních bodů při vykazování možnosti čisté logiky jakožto zvláštní vědy svého druhu, o kterou Husserlovi běží v *Logických zkoumáních* (79).

Husserl začíná svou analýzu jazyka představením obecné teorie znaku, v jejímž rámci rozlišuje dva hlavní znakové typy – znak může podle Husserla fungovat buď jako *znamení* (resp. poukaz), anebo jako *výraz* (tj. jako jazykový znak v užším slova smyslu) (101). Jako znamení funguje znak tehdy, když jeho existence (tj. existence nějakého předmětu či stavu věci, který slouží jako znak) *poukazuje* na existenci něčeho jiného, například když vyvěšená vlajka poukazuje na přítomnost prezidenta. Předmět či určitý stav věci funguje jinými slovy jako poukaz tehdy, když jeho existence slouží jako motiv pro naše přesvědčení o existenci něčeho jiného (102). Naproti tomu znak jako vlastní jazykový výraz je svou strukturou podstatně komplikovanější – jeho funkce značení sestává v zásadě ze tří momentů: manifestování, jmenování (reference) a znamenání (signifikace). Výraz 1) *manifestuje* určité psychické stavy a myšlenkové pochody mluvčího; 2) jakožto jmenující *referuje* k předmětu, o němž je řeč; 3) toto referování se děje skrze určitý význam, tj. probíhá pod určitým významovým popisem (106).

Podle Husserla je to výlučně moment signifikace, který je pro řečový výraz podstatný – pokud nějaký výraz nemá žádný význam, pak není přísně vzato žádným výrazem. To, že jazykový výraz vždy něco *znamená* v užším slova smyslu, je oním kritériem, podle něhož jej odlišujeme od pouhého poukazu, který vždy ohlašuje pouze prostou existenci (118). I když ale Husserl systematicky odhlíží od manifestující funkce výrazu, jejímž smyslem je poukazovat na existenci konkrétních psychických prožitků, neznamená to ještě, že by ve svém výkladu o významu odhlížel i od těchto prožitků samých. Každý význam jakožto ideální útvar je vždy nesen nějakými subjektivními akty znamenání, v nichž na ten který význam rozumějícím způsobem míříme. Hlavním smyslem výrazu jako takového je nakonec právě to, že slouží jako jejich opora. Husserl bude tedy muset vysvětlit nejen to, jakým způsobem se má význam k referovanému předmětu, ale také to, jakým způsobem se mají rozumějící akty znamenání k významu samému.

Začněme společně s Urbanem prvním problémem, totiž otázkou po vzájemném vztahu mezi rovinou signifikace a reference. Na jedné straně jsou podle Husserla signifikace a reference podstatně provázané, totiž v tom smyslu, že výraz získává své zaměření k předmětu pouze prostřednictvím nějakého významu – akt znamenání je svého druhu prostě míněním toho kterého předmětu. Na druhé straně však Husserl trvá na tom, aby bylo mezi významem a předmětem důsledně rozlišováno, tj. vymezuje se proti koncepci, v níž by byl význam

prostě *ztožněn* s předmětem samým (120 n.). Nutnost rozlišování mezi těmito rovinami zdůvodňuje v zásadě třemi argumenty: 1) k jednomu a témuž předmětu může být referováno pod různými významovými popisy („vítěz od Jeny“ – „poražený od Waterloo“); 2) jeden a týž význam může referovat k rozličným faktickým předmětům (jakýkoli obecný pojem, například „vojevůdce“); 3) existují výrazy, které mají význam (tj. jsou dokonale srozumitelné), ale nemají žádný reálný předmět (například „zlatá hora“ nebo „kulatý čtverec“).

Velmi zjednodušeně řečeno, Husserl považuje signifikaci a referenci v *Logických zkoumáních* za dva podstatné momenty každého intencionálního *aktu* (či přesněji jeho intencionální matérie) – intencionální akt vždy míří na nějaký předmět, a činí tak zároveň vždy pod nějakým významovým popisem. Jinými slovy, signifikace je charakter významového pojetí, pod jehož konkrétním popisem procházíme k míněnému předmětu (reference). A totéž z druhé strany: žádný předmět se nemůže dávat v intencionálním aktu nikdy „prostě“, jakoby sám o sobě, nýbrž vždy pouze jako tak a tak významově určený. Reference a signifikace se tedy jako dva aktové momenty v jistém ohledu podmiňují navzájem, ač zároveň je mezi nimi třeba pečlivě rozlišovat, protože tentýž předmět se může dávat pod různými významovými popisy a naopak.

Co ale znamená, že intendovaný předmět v některých případech vůbec nemusí existovat? Nepadá spolu s referencí nakonec také možnost signifikace? Husserlova odpověď je, že i reálně neexistující předmět mů-

žeme stále intencionálně klást, a to řadou dalších způsobů, například jako možný, pravděpodobný, pochybný, chtěný, popřípadě jako nemožný či neexistující. Ke každému předmětu tedy referujeme nejen pod nějakým významovým popisem (což společně vytváří matérii intencionálního aktu), ale rovněž v nějakém určitém typu kladení (což Husserl označuje jako tzv. aktovou kvalitu). Teprve sloučením všech těchto tří momentů dospíváme k plnému aktu znamenání, tj. k jeho významové podstatě (příčemž stejně jako dříve i zde platí, že tatáž matérie může být spojena s různými aktovými kvalitami, tj. navzdory podstatné provázanosti těchto momentů je třeba mezi nimi opět pečlivě rozlišovat).

Husserl jde však v tomto „rozpojování“ významového aktu od intendovaného předmětu ještě dále a tvrdí, že akt znamenání je nezávislý nejen na *existenci* intendovaného předmětu, ale dokonce i na jeho *názornosti* (ať už by mělo jít o jeho názornou danost ve vnímání či pouze ve fantazii). Jinými slovy, abychom rozuměli, co příslušný výraz znamená, nemusíme mít referovaný předmět názorně před očima, tj. nemusíme se k němu vztahovat v tzv. intuitivních aktech. Zcela stačí, abychom se k němu vztahovali tzv. prázdným způsobem, v pouhých nenázorných aktech signitivních. Právě tyto signitivní akty jsou pro Husserla oním základem, o nějž se opírá každá signifikace (a potažmo i reference), zatímco intuitivní vyplnění je pouze podružné (132).

Tato lhostejnost a nezávislost signifikace na intuitivním vyplnění signitivních aktů samozřejmě mizí v okamžiku, kdy chceme dosahovat určitého

poznání, pro které je možnost přechodu k názorné danosti odpovídajícího předmětu naopak ústřední. Případně názorné vyplnění původně prázdného aktu přitom podle Husserla neprobíhá tak, že by jeden prožitek byl prostě nahrazen prožitkem jiným, nýbrž tak, že intuitivní akt se s oním signitivním překryje, tj. že dojde k jejich vzájemné syntéze v novém prožitku identifikace. Jak Urban upozorňuje, tato koncepce poznání ze šestého logického zkoumání je povážlivá především z toho důvodu, že je značně neintuitivní – běžně máme za to, že se v poznávajících aktech vztahujeme prostě k poznávanému předmětu a ne k aktové identitě prázdné intence a vyplňujícího názoru (139). Jedním z témat pozdějších kapitol proto budou také modifikace této koncepce v pozdějších fázích Husserlova myšlení.

S Husserlovou koncepcí vztahu mezi signitivními a intuitivními akty je však po našem soudu ještě jeden problém, jemuž se Urban příliš nevěnuje. Husserl totiž, jak se zdá, tvrdí nejen to, že signifikace a reference jsou podstatně nezávislé na poznávací funkci, ale dokonce to, že jakékoli intuitivní vyplnění je možné pouze ve vztahu k určitému předběžnému signitivnímu aktu. Jinými slovy poznání je možné pouze na základě nějakého předběžného znamenání, pod jehož popisem poznávané nejprve prázdně intendujeme – a o poznání hovoříme v okamžiku, kdy je tato prázdná intence *vyplněna* (136). To však v důsledku znamená, že akt poznání se vždy přizpůsobuje nějakému předběžnému rozumějícímu aktu znamenání, ba že je tímto předběžným znamenáním zakládán a veden. Jestliže je ale

názorné vyplnění pro signitivní akty pouze druhotné a arbitrární, odkud tyto akty berou svůj konkrétní charakter? Jak je možné, že miní nějaký předmět takovým způsobem, který lze v principu názorně vyplnit? Jakkoli znějí Husserlovy argumenty pro nezávislost signitivních aktů na názorném vyplnění plausibilně, zdá se, že nemohou být posledním slovem k tématu. Přirozeně bychom spíše očekávali, že se zde bude jednat o fundaci v obou směrech zároveň: jako jsou intuitivní akty předběžně vedeny prázdnými intencemi znamenání, musejí být tyto signitivní intence samy *nějakým způsobem* vedeny možnou názorností.

Další problém, na který Urban tentokrát nejen upozorňuje, ale který pro něho dokonce tvoří jeden z hlavních mostů při přechodu k analýze pozdějších Husserlových textů, se už týká vztahu mezi subjektivním aktem znamenání (signifikace) a významem jako takovým. Husserl se zde totiž dostává do zvláštního rozporu. Na jedné straně má platit, že výrazy něco znamenají pouze díky aktům signifikace, jejichž matérie míří k referovanému předmětu právě pod tím či oním významovým popisem. Na druhé straně má ovšem platit i to, že význam je jakožto určitý ideální útvar na subjektivních aktech signifikace nezávislý (142 n.). Jak obojí sloučit? Husserl se tento problém pokusil v *Logických zkoumáních* řešit naukou o významu jakožto druhové obecnině (*species*), která je v konkrétních psychických aktech faktické signifikace pouze instanciována. Ovšem úskalí takového řešení spočívá v tom, že významy by pak ve své idealitě byly konstituovány ideující abstrakcí ze samotných aktů signifikace

(144). Tím bychom ale přísně vzato nedospívali ve výsledku k idealitě významu, nýbrž k idealitě signitivního aktu jako takového.

V další kapitole Urban sleduje, jak se Husserl snaží s touto problematikou vypořádat v *Přednáškách k teorii významu* z roku 1908. Zde Husserl svou teorii významu z *Logických zkoumání* „reviduje“ tím způsobem, že se jí snaží podstatným způsobem doplnit – své dřívější výklady pokládá v zásadě za správné, avšak neúplné z toho důvodu, že vycházejí primárně z aktů signifikace, tj. traktují význam toliko z prožitkové strany či, formulováno v Husserlově nové terminologii, ze strany *noetické* (160 n.). Byla to právě tzv. *matérie intencionálního aktu*, skrze níž ten který akt znamenání referoval ke svému předmětu pod tím nebo oním významovým popisem, resp. uchopoval tento předmět *jako něco*. V *Přednáškách* doplňuje Husserl tuto koncepci o tzv. stranu noematickou (resp. předmětnou) – význam jako takový není nic jiného než právě sám tento „předmět, tak jak je intendován“ (resp. je to příslušný předmět ve svém kategoriálním pojetí) (165). Noetická (aktivní) a noematická (předmětná) strana významu spolu nyní navzájem korelují (166).

Následně Urban znovu otvírá otázku po ontologickém statusu významu jakožto noematu, resp. po smyslu jeho ideality. Tato otázka je zcela namístě, protože Husserl byl se svou naukou o významu jakožto druhové *species* z *Logických zkoumání* sám záhy nespokojený. Husserl se v *Přednáškách o teorii významu* znovu dotýká tohoto problému spíše nepřímo svou naukou o plném a prázdném no-

ematu. Plná, tj. skutečná kategoriální předmětnost (noematický význam) je zde podle Husserla pouze taková, která je realizovaná v nějakém aktu názorné danosti, tj. v aktu evidentního vnímání. Naproti tomu prázdný, pouze *asumptivní* význam je na jakémkoli evidentním vyplnění nezávislý, tj. je v něm míněno příslušné kategoriále bez nároku na pravdivost či možnou skutečnost.

Jistý minimální charakter ideality *asumptivního* významu je patrný už z jeho samotné definice jakožto něčeho *i-reálného*, na veškeré realitě (ať už v jakémkoli smyslu) a reálném uskutečnění nezávislého. Každý *asumptivní* význam jakožto vlastní základ všech aktů znamenání je proto ideální přinejmenším v tomto negativním smyslu *ne-reality*. Jak ovšem Urban upozorňuje, tento druh negativní ideality nakonec platí v jistém ohledu i pro významy evidentně vyplněné, protože ty také nejsou žádnými světskými realitami, nýbrž právě určitými ideálními platnostmi, které jsou s míněnou realitou v dosti volném se-
pětí (185 n.). Husserl nicméně tvrdí, že *asumptivní* významy jsou idealitami vyššího stupně. Co tím přesně myslí? Tuto tezi lze osvětlit odkazem na výše probíraný problém vyplnění, který Urban nechává stranou: skutečné významy jsou sice samy o sobě ideální, ale jejich vnitřní struktura znamenání je nějak vedena charakterem skutečnosti samé, k níž se pojmajícím způsobem vztahují. Je to tedy idealita omezená, resp. strukturně vázaná na charakter danosti samotného míněného *co*, k němuž se pojmajícím způsobem přimyká. Oproti tomu idealita významu *asumptivního* není zatížena

žádným takovým omezením a rozprostírá se po celém poli myslitelného, včetně vět nepravdivých či přímo absurdních. I zde se však můžeme ptát po vzájemném vztahu mezi těmito různými úrovněmi ideality. Copak není každá nepravda nakonec podstatně vázána na možnou pravdivost a každá absurdita nakonec pouhým dílčím vyšínutím přirozené smysluplnosti? Ono Husserlovo tvrzení o vyšší idealitytě asumptivních noemat proto nemá žádné hodnotící konotace, nýbrž míní se jím prostě jejich vyšší *obecnost*. To je také vlastní smysl oněch poněkud neurčitých uvozovek, které Urban užívá ve svém závěru, že prázdné noema svou idealitou skutečně vyplněné kategoriále „převyšuje“ (187).

Husserlovo rozlišování mezi skutečnými a asumptivními významy s jejich různými stupni ideality proto nemůže být opravdovým řešením problémů, které jsou spojeny s pojetím významu jako druhové *obecniny* (*species*). V *Přednáškách* z roku 1908 Husserl tuto koncepci také stále ještě drží, byť v modifikované podobě, totiž s novým důrazem na *předmětnou* stranu významu – význam je zde pojímán jako svého druhu podstata, která je vázána na ideující abstrakci (189 n.). Následné rukopisy se však s touto koncepcí už rozcházejí a nejpozději v roce 1910 bude Husserl tvrdit, že idealita noematického významu nemá vůbec charakter obecnosti, tj. není získána idealizující abstrakcí z konkrétních aktů znamenání, nýbrž je to ideální identita přítomná ve všech příslušných aktech signifikace, která veškerou aktovou variaci se zřetelem k nějaké obecné významové podstatě teprve umožňuje. Jde bezpochyby

o velmi důležité téma, které ale – jak Petr Urban uzavírá – Husserl přes všechny posuny v letech 1901–1914 definitivně nevyřešil (196).

Ve zbývajících částech knihy přechází Urban k řadě témat, jež Husserl pojednává ve svých rukopisných podkladech pro nové přepracování šestého zkoumání (z let 1913–1914) a která jsou zajímavá proto, že v nich Husserl reviduje některé své dřívější názory ohledně výrazu a významu. Omezme se zde pouze na téma tzv. *odkazovací tendence*, s jejíž koncepcí Husserl nyní přichází, aby nově vysvětlil vzájemný vztah mezi výrazem a aktem významového mínění. Husserl vychází z problému, že při vnímání výrazu jsme zaměřeni současně na dvě věci: 1) netematicky na sám výraz; 2) tematicky na to, co tento výraz označuje. Jaký je ale mezi těmito dvěma intencemi vztah? Husserl odpovídá následovně: to, co vytváří tuto souvislost přechodu mezi oběma akty, je právě jistá odkazovací tendence (která ovšem nesmí být směřována ani s asociací, ani s tendencí k názornému vyplnění). Tato odkazovací tendence má určitý povinnostní charakter, neboť vytváří nárok, aby byl výraz použit právě jako pouhý most, přes nějž je třeba přejít k označovanému (206 n.).

Husserl však okamžitě naráží na obtíž, jakým způsobem tuto odkazovací tendenci přesně chápat. Po určitém váhání odmítá možnost, že by se jednalo o nový (byť nesamostatný) intencionální akt svého druhu, který by k oněm dvěma základním intencím (zaměřeným na znak a na označované) přistupoval jako svébytná intence přechodu, a přiklání se k názoru, že jde o pouhou *formu spojení* mezi oběma

původními intencemi, tj. že jde pouze o zvláštní intencionální vrstvu, nikoli o plný akt (206). V těchto nejasnostech se po našem soudu ohlašuje hlubší problém, totiž samo východisko celé koncepce, které předpokládá *dvě* různé intence. Copak nebyla intuitivnější ona původní koncepce z *Logických zkoumání*, která v zásadě předpokládala pouze *jednu* intenci, procházející skrze výraz k označovanému? V takovém pojetí máme aktovou jednotu, již je znak pouhou netematickou oporou, tzn. není v plném smyslu vůbec míněn (intendován) sám o sobě. Toto vědomí znaku jako takového ve zvláštní intenci vzniká teprve dodatečnou reflexí na původní akt znamenání. Nejednalo by se tedy o dvě původní intence, které je třeba nějak spojit, nýbrž o jednu jedinou intenci, v níž by bylo možno reflexivním způsobem odlišit od významového momentu také moment výrazový. Odkazovací tendence by neznamenalá nakonec nic jiného než určitý funkční moment původního rozumějícího aktu ve vztahu ke své znakové opoře.

Urban naráží na tento problém s odkazovací tendencí z jiné strany, když si spolu s Husserlem všimá, že v běžných situacích vůbec neexistuje žádný funkční rozestup mezi znakem a označovaným (a tudíž ani prostor, který by odkazovací tendence měla nebo mohla zaplňovat) (212 n.). Představa takového „mezery“ vzniká tím, že vycházíme z perspektivy adresáta (recipienta) promluvy, přičemž jeho situaci poněkud uměle rekonstruujeme tak, že adresát promluvy *nejprve* vnímá znak a až *následně* přes něj prochází k označovanému. Fenomenologicky však žádný takový rozestup není k na-

lezení – co *de facto* jakožto adresáti nějaké promluvy slyšíme, jsou prostě samy významy.

Celá věc je podstatně názornější, jestliže zaujmeme perspektivu adresanta (původce) promluvy; pokud zde nacházíme vůbec nějaký přechod, pak spíše od aktu mínění ke znaku než naopak (212). Jak Urban trefně upozorňuje, onen předpokládaný rozestup mezi znakem a označovaným se ve skutečnosti netýká ani tak běžných řečových situací jako spíše jistých anomálních případů, kdy z nějakého důvodu nedokážeme jako adresáti (recipienti) dané promluvy vykonat okamžitý přechod od znaku k odpovídajícímu významu (213). Je samozřejmě pravda, že zde pak máme určitý znak, který se nějak „napíná“ či „tenduje“ k významu, aniž by tohoto významu dosahoval – a tento fenomén bychom mohli označit jako odkazovací tendenci. Co nám však brání, abychom tento funkční charakter odkazování připsali v běžných případech samému signitivnímu aktu, který se pouze ve výjimečných situacích nesrozumitelnosti redukuje na jakési slepé tihnutí k významovosti obecně?

Vzhledem ke všem těmto problémům spojeným s koncepcí tzv. odkazovací tendence v rukopisech z let 1913–1914 je závažející, že se zde Husserl právě i s její pomocí – alespoň podle Urbanova výkladu – pokouší vrátit k problematice poznání ze šestého zkoumání. Husserl zde po dlouhých pochybnostech nakonec opouští svou dřívější koncepci poznání jakožto „překrytí“ prázdného signitivního aktu s plným intuitivním aktem ve zvláštní syntéze identifikace, přičemž hlavní motivy pro tuto revizi mají být dva: 1)

tato koncepce krytí je zbytečně komplikovaná; 2) významuplnost výrazu je nyní lokalizována právě do odkazovací tendence (228 n.).

První z těchto motivů je relativně jasný. Husserl se pokouší celou věc prostě zjednodušit – namísto souhry tří aktů (prázdného, plného a aktu jejich vzájemné identifikace) předkládá teorii pouze jednoho jediného aktu, který míní označované nejprve prázdným a následně vyplněným způsobem, aniž by mezi těmito dvěma způsoby mínění docházelo k nějakému dublování. Druhý způsob mínění prostě nahrazuje způsob první, a to v rámci jednoho jediného aktu znamenání. A jestliže nemáme takto na začátku dva akty, nýbrž jen jeden, odpadá i potřeba jejich vzájemného sjednocení v aktu třetím. Proti této teorii jediného aktu může být vznesena následující námitka: Na základě čeho tyto dva různé způsoby mínění (prázdný a plný) klasifikujeme jako dva mody jednoho *jediného* aktu? Či přesněji, co je oním společným jmenovatelem, který garantuje jejich vzájemnou souvislost? Tato otázka je legitimní, ovšem přísně vzato by ji bylo možné vznést už pro dřívější teorii krytí: Na základě čeho můžeme říci, že se v tom kterém případě intuitivní akt s předchozím aktem prázdným synteticky překryl, tj. že si navzájem doopravdy odpovídají? Není i zde zapotřebí myslet nějakou jejich *předběžnou* souvislost? Na jakém základě dochází k jejich vzájemné identifikaci? Jestliže je proto Husserlova zjednodušená teorie poznání zatížena některými nejasnostmi, jejich míra pravděpodobně nepřesáhne tu, která byla spojena už s původní teorií komplikovanější.

Problematičtějším se zdá být spíše onen druhý motiv, totiž umístění významuplnosti do odkazovací tendence. Zde by mohly být vzneseny přinejmenším tři námitky. První námitka je, že v koncepci odkazovací tendence má jít o teorii vztahu mezi výrazovým znakem a vědomím významu – a není tudíž příliš jasné, jakým způsobem by měla být přímo relevantní pro dosti odlišný problém poznání, v němž jde o vztah mezi prázdným a plným míněním označovaného. Na to, že je podle Husserla odkazovací tendence podstatně odlišná od tendence k názornosti, ostatně Urban sám upozorňuje (211). Na základě čeho by tedy měla být koncepce tzv. odkazovací tendence pro Husserla motivem k revizi jeho úvah o identifikujícím krytí?

Druhá námitka se týká otázky, zda by odkazovací tendence – vzhledem k tomu, jak byla definována – vůbec mohla plnit onu novou funkci nositele významového náboje. Výše byla totiž popsána jako určitý rys uchopení výrazového znaku, který nás vede k přesvědčení, že tento výraz má *nějaký* význam – a to i v případech, kdy k tomuto významu nejsme schopni rozumějícím způsobem přejít. Byl jí tedy připsán povinnostní charakter v tom smyslu, že nás zavazuje chápat určitý výraz jako spojený s odpovídajícím významem, aniž bychom ale tušili, o *jaký konkrétní* význam se jedná. Šlo tedy o odkaz k významu vůbec, nikoli k tomu kterému konkrétnímu významu, jak je nyní tvrzeno. Nebo jak jinak si lze vyložit větu, že významuplnost výrazu byla lokalizována do odkazovací tendence?

Třetí námitka navazuje na předchozí: Není teorie odkazovací ten-

dence – přinejmenším v této konkrétní podobě a v těchto souvislostech – nakonec redundantní? V čem by měla být lepší než ona původní koncepce signitivního aktu? Všechny důvody pro její zavedení, které lze v Urbanově výkladu nalézt, jsou kompatibilní již s onou dřívější teorií signitivního aktu jako základu každého znamenání. První takové místo je přímá citace z Hua XX/1, 74 (229), v níž ovšem není odkazovací tendence přímo zmíněna. Husserl zde pouze odlišuje významuplnost slova jako charakter samotného rozumějícího (resp. vypovídajícího) vědomí od miněného významu. Tato pasáž proto může být velmi dobře čtena prostě jako rozlišení mezi noetickou a noematickou stranou rozumějícího aktu. Druhé takové místo je opět citace, a to z Hua XX/2, 172 (230), kde Husserl o odkazovací tendenci říká, že je jakýmsi intencionálním médiem mezi slovním výrazem a jeho smyslem. V čem by se pak ale lišila od prázdného signitivního aktu? Husserl zde má zřejmě na mysli to, že každý výraz odkazuje k *nějakému* významu, aniž by ho nutně muselo být dosaženo (jak jsme viděli dříve) – přičemž právě toto nejobecnější odkazování je pro Husserla už tím, co „slovo pozvedá z čisté smyslovosti do duchovní dimenze“ (230). To však neznamená, že by se specifický význam toho kterého slova mohl přesunout ze

signitivního aktu do této pouhé tendence k významovosti vůbec. Třetí takové místo už necituje Husserla, nýbrž Urban v něm jednu z citací shrnuje vlastními slovy. Říká zde, že „jazykový znak je významuplným výrazem tehdy, pokud je spojen s odkazovací tendencí směřující k vědomí významu, ale nikoli nutně s tímto vědomím samým“ (229). Nehledě k tomu, že se zde ve slově „významuplný“ opět ozývá ona nejednoznačnost mezi konkrétním významem a významovostí obecně, problematický je také pojem „vědomí významu“. Co přesně se jím v této souvislosti míní? Jakým způsobem by mohla odkazovací tendence směřovat ke konkrétnímu významu, aniž by jej nějak minila, tj. byla v nejširším smyslu jeho „vědomím“? Tato věta je srozumitelná pouze tehdy, když pojem *vědomí* chápeme jako *plné* či explicitní vědomí, v němž je význam dán evidentně – odkazovací tendence pak na tento význam pouze prázdně míří. V čem se ale pak tato figura liší od původní koncepce, v níž je tímtéž způsobem popsán vztah mezi signitivním aktem a jeho vyplněním?

Tyto drobné výhrady ovšem nic nemění na tom, že *Raný Husserl a filosofie jazyka* je jako úvod do této problematiky po našem soudu vynikající kniha.

Jakub Trnka